

Çok Kriterli Karar Verme Analizi ve GZFT Analizi Entegrasyonu ile Ekoturizm Stratejilerinin Önceliklendirilmesi: Masuleh-İran Çalışması^A

Elnaz TAJER¹, Sara DEMİR^{2*}

Öz: Ekoturizm, kitle turizminin aksine doğal ve kültürel peyzaj değerlerine ve tarihi kaynakların sahip olduğu hassas peyzajları koruyan ve ekolojik bütünlüğünü sağlayan bir sürdürülebilir alternatif bir turizmdir. Koruma ve kullanma dengesini dikkate alan ekoturizm kaynakların sürdürülebilir kullanımını desteklemektedir. Bu kapsamda ziyaretçilerin ve yerel halkın bilinçlenmesi ekoturizme kaynak değer sağlayan doğal ve kültürel peyzaj değerleri üzerindeki kentsel baskının, ziyaretçi etkisi ve çevresel problemlerin azalmasına yol açabilecektir. Bu araştırma kapsamında Hazar Denizi'ne yakın, Alborz dağları ile ormanlarla çevrili, kültürel ve tarihi miras değeri olan ve yerel mimari yapısını koruyan Masuleh köyü çalışma alanı olarak belirlenmiştir. 2007 yılında UNESCO tarafından tarihi miras listesine alınan Masuleh'in sahip olduğu bu doğal ve kültürel peyzaj değerleri yönetim yapısındaki yetki karmaşası nedeni ile tehdit altındadır. Bu çalışmanın amacı, Masuleh için ekoturizm kaynak değeri taşıyan ekoturizm kriterlerini tespit etmek ve bu hassas peyzaj değerlerinin sürdürülebilirliğini sağlayan ekoturizm stratejilerini belirlemektir. Bu bağlamda arazi çalışması ve literatür çalışması gerçekleştirilmiş, çok kriterli karar verme yöntemlerinden biri olan En İyi-En Kötü Yöntemi (EİKY) ile GZFT (Güçlü Yönler-Zayıflıklar-Fırsatlar-Tehditler) Analizini entegre eden, yerel halk ve uzmanlar ile gerçekleştirilmiş bir anket çalışması düzenlenmiştir. Anket çalışması sonucunda 4 ana ve 20 alt ekoturizm kriterden oluşan ekoturizm kriterleri önceliklerine göre sıralanmış sonuç olarak "UNESCO' nun Tarihi Miras Alanı geçici listesinde yer alması" kriteri, fırsat olarak öncelikli olarak değerlendirilmesi gereken bir ekoturizm stratejisi

^A Makale araştırma ve yayın etiğine uygun olarak hazırlanmıştır. Yapılan bu çalışma, 2021-16 toplantı numaralı, 29-12-2021 tarihli, E-69707128-050.99-41522 sayılı etik kurul izni almıştır.

¹ Elnaz TAJER, Bursa Teknik Üniversitesi, Orman Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Yıldırım, Bursa, Türkiye, elnaz.tjr28@gmail.com, [OrcID 0000-0001-5989-9768](https://orcid.org/0000-0001-5989-9768)

^{*} **Sorumlu yazar/Corresponding Author:** ² Sara DEMİR, Bursa Teknik Üniversitesi, Orman Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Yıldırım, Bursa, Türkiye, sara.demir@btu.edu.tr, [OrcID 0000-0002-0813-3356](https://orcid.org/0000-0002-0813-3356)

olarak belirlenmiştir. Bu çalışmanın yöntem ve çıktıları benzeri çalışma alanlarının ekoturizm stratejilerinin belirlenmesinde örnek model oluşturabilir.

Anahtar Kelimeler: Çok kriterli karar verme analizi, GZFT analizi, ekoturizm, yerel mimari, İran.

Prioritizing Ecotourism Strategies Integrated with Multiple-criteria Decision Analysis and SWOT Analysis: Masuleh-Iran Sample

Abstract: Ecotourism, unlike mass tourism, is a sustainable alternative tourism that can protect natural and cultural landscape values and historical sources of sensitive landscapes and ensures its ecological integrity. Ecotourism, which takes into account the balance of conservation and use, supports the sustainable use of resources. In this context, raising awareness of visitors and local people may lead to a decrease in urban pressure, visitor impact and environmental problems on natural and cultural landscape values that provide resources to ecotourism. Within the scope of this research, Masuleh village, which is close to the Hazar Sea, surrounded by Alborz mountains and forests, has cultural and historical heritage value and preserves its local architectural structure, has been determined as the study area. These natural and cultural landscape values of Masuleh, which was included in the list of historical heritage by UNESCO in 2007, are under threat due to the confusion of authority in the management structure. The aim of this study is to determine the ecotourism criteria that have ecotourism resources for Masuleh and to determine the ecotourism strategies that ensure the sustainability of these sensitive landscape values. In this context, a field study and literature review was carried out, and a questionnaire integrating the Best-Worst Method (HCM), which is one of the multi-criteria decision-making methods, and SWOT (Strengths-Weaknesses-Opportunities-Threats) Analysis applied with local people and experts. As a result of the survey, the ecotourism criteria consisting of 4 main and 20 sub-ecotourism criteria were ranked according to their priorities. As a result, the criterion of opportunities criteria "inclusion in the UNESCO's Historical Heritage Site tentative list" was determined as an ecotourism strategy that should be evaluated as a priority. The methods and outputs of this study can set an example in determining the ecotourism strategies of similar study areas.

Keywords: Multiple-criteria decision analysis, SWOT analysis, ecotourism, local architecture, Iran.

Giriş

Dünyanın son yıllardaki en önemli endüstri kollarından biri olarak kabul edilen turizm sektörü, politik, ekonomik ve teknolojik gelişmeler göstermektedir. 1960'lı yıllardan 1990'lı yıllara kadar etkin olarak kitle turizmin yoğun olarak gerçekleştiği bu sektör anlayışı kontrolsüz bir şekilde doğal ve kültürel peyzaj kaynak

değerlerini tahrip etmiş bu durum ise sürdürülebilir olan alternatif turizm anlayışını gündeme getirmiştir (Ankaya ve ark., 2018). Bir alternatif turizm olan ekoturizm, kitle turizminin bilinçsiz kaynak kullanımına bir tepki olarak doğmuştur. Hem kırsal hem de kültürel turizm unsurlarını bir arada barındıran, yerel halk ile direkt temas içerisinde bulunan, ekolojik ve sosyal bütünlüğü temel alan sürdürülebilir bir turizm çeşididir (Baykal ve Çimen, 2015). Turizme kaynak oluşturan doğal, tarihi, kültürel, sosyal ve estetik değerlerin korunup geliştirilerek çekiciliklerin devamının sağlanmasını amaçlamaktadır (Kuterve Ünal, 2009). Bu bağlamda ekoturizm, doğal ve sosyo-kültürel yapısı ve bunların korunmasına vurgu yaparak ziyaretçiler için alternatif çekim merkezi oluşturmayı hedeflemektedir (Kızılırmak ve ark., 2017; Zencirkıran ve ark. 2017).

Ekoturizm, doğal çevrenin kullanımı açısından bilinçli, toplumsal yönden sorumlu ve ekonomik yönden verimli bir turizm yaklaşımıdır (Demir ve ark., 2016). Ekoturizm, çevreyi koruyan ve yerel halkın yaşam kalitesini yükselten, geçmişten günümüze kadar ulaşan kültürel değerlere saygılı, kültürel düşük ziyaretçi etkisi ile korumayı geliştiren doğal alanlara yapılan sorumlu seyahattir (TIES, 2015; Demir ve ark., 2016). Kültürel değerler içerisinde önemli bir yere sahip, kendine has strüktürel özellikleri bulunan ve yörenin yaşam biçimini yansıtan yerel mimari yapılar, turizm sektörü içerisinde dikkat çeken önemli bir fiziksel özelliktir (Vukadinovic, 2011). Bu bağlamda, yerel mimari, kültürel peyzajı görünür kılan önemli bir kimlik unsurudur ve dolayısı ile turizm yapılması planlanan yörenin ziyaretçiler tarafından algılanması, çekicilik yaratması ve deneyimleme isteğinin artması üzerinde oldukça etkilidir. Turizmde olduğu gibi mimarlık sektörünü de etkileyen sürdürülebilirlik kavramı, ziyaretçilerin özellikle doğaya saygılı, az enerji tüketen, yerel malzemeler ile inşa edilen, sürdürülebilir yerel mimari yapıya sahip olan konaklama tesisleri tercih etmelerini sağlamaktadır (Vukadinovic, 2011; Pratheep, 2013). Ekoturizm kapsamında kullanılan doğaya uyumlu, sıfır atık ve sıfır karbon ile çevreye duyarlı, yenilenebilir enerji kullanan ve yerel malzemeler ile inşa edilen konaklama tesisleri Ecolodge olarak bilinmektedir (Elkaftangui ve ark., 2015; Özhancı ve Yılmaz, 2018).

Bir alanın ekoturizm potansiyeline sahip olabilmesi için kendine özgü doğal ve kültürel peyzaj değerlerine sahip olması gerekmektedir (Demir ve ark., 2016). İran, turizm açısından doğal ve kültürel peyzaj değerlerine sahiptir. İran'ın sahip olduğu cazibe merkezlerinin çeşitliliği bu ülkeye seyahat etmeyi teşvik etmektedir (Nasehive ark., 2017). İran'ın kuzeyinde Gilan İlinde bulunan ve köklü tarihi peyzaj karakterine sahip olan Masuleh köy çalışma alanı olarak seçilmiştir. Geleneksel dokusunu, doğal, kültürel ve tarihsel niteliklerini günümüze kadar koruyabilen Masuleh köyünün sadece sürdürülebilir mimari yapısı incelenmiş, ekoturizm potansiyeline yönelik çalışmalara rastlanmamıştır. Bu çalışmanın amacı; Masuleh köyünde ekoturizm kriterleri kapsamında mevcut durumu incelemek, ekoturizmin geliştirilmesine yönelik potansiyelleri ve kısıtları belirlemek ve ekoturizmin geliştirilmesine yönelik sürdürülebilir ekoturizm modeli için stratejiler geliştirmektir. Bu amaca ulaşmak için alanda ekoturizm için kaynak değeri oluşturan potansiyellerin değerlendirilmesi ve önceliklerinin belirlenmesi hedeflenmiştir. Bu bağlamda ekoturizm kriterleri, GZFT Analizi (Güçlü Yönler-Zayıflıklar-Fırsatlar-Tehditler) ve En İyi En Kötü Yöntemi (EİKY) ile değerlendirilmiş, GZFT ana ve alt kriterleri içerisinde listelenen ekoturizm kriterleri önem önceliklerine göre sıralanmıştır. Sonuç olarak çalışmanın yöntem ve sonuçları kendine özgü doğal ve kültürel peyzaj değerlerine ve sürdürülebilir yerel mimariye sahip Masuleh köyü için ekoturizm bu değerlerin korunması ve yerel halkın yaşam refahını

geliştirmesi için uygun görülmüştür. Bu çalışmanın yöntem ve sonuçları benzer özelliklere sahip diğer alanlarda ekoturizm kriterleri ve stratejilerinin geliştirilmesi için örnek olabilir.

Materyal ve Yöntem

Çalışma kapsamında öncelikle ekoturizm, alternatif turizm ve sürdürülebilir mimarı, çok kriterli karar verme yöntemlerine yönelik bilimsel projeler ve araştırmalar incelenmiş ve ilgili çevrimiçi siteler ve kamu kurum-kuruluşlardan veri temin edilmiştir. Yapılan bu çalışma, 2021-16 toplantı numaralı, 29-12-2021 tarihli, E-69707128-050.99-41522 sayılı etik kurul izni almıştır. Çalışma alanı olarak İran'da bulunan Masuleh köyü seçilmiştir. İran, 1.648 million km² Alanı ile Orta Doğuda bulunan geniş bir topraktır. Bu ülkenin özel coğrafi özellikleri İran'a dört mevsimlik bir görünüm kazandırmıştır (Amini, 2019). Masuleh köyü, İran'da, Rasht'in yaklaşık 60 km güneybatısında ve Fuman'ın 32 km batısındadır (Isfahani, 2017). Masuleh, Hazar denizinin güney kıyısına yakın, Alborz sıradağları ile çevrili bir vadiye yer almaktadır (Farahanive Musa, 2008) (Şekil 1).

Şekil 1. Çalışma alanı Masuleh, Gilan/İran

Masuleh köyü geçmişi MS 1006 yıllarına dayanmaktadır (Reza, 2011). Yüksek dağlar ve ormanlar gibi doğal kaynak değerlerinin yanı sıra kültürel miras alanı da bulunmaktadır (Isfahani, 2017). Masuleh' de, 1941 yılına kadar nüfus yaklaşık otuz bin kişiyken, 2006 nüfus sayımına göre göç olayları, 1990 depremi, istihdam yetersizliği ve toprak reformu nedeniyle nüfus 554 kişiye düşmüştür (Nasehi ve ark., 2017). 2016 yılında yapılan son nüfus sayımına göre Masule'nin nüfusu 393 kişiye düşmüştür (SCI2016). Dik bir tepe üzerinde kurulmuş

olan bu köy, özgün sürdürülebilir bir mimari yapıya sahiptir. Dört mevsimin özelliklerini yansıtan çalışma alanı, yüksek nem oranına ve yağış miktarına sahiptir. Bu durum yerleşim birimlerinin şekli ve yönelimini etkilemiştir (Şekil 2). Nem oranını azaltmak ve rüzgar etkisinden en iyi şekilde yararlanmak amacı ile yerleşim yerleri dışa doğru yönlendirilmiştir (Kakouei ark., 2012). Çalışma alanı 1975 yılında İran'ın Ulusal Miras Listesi'nde, 2007'de ise UNESCO tarafından geçici miras listesinde yer almıştır (Nashive ark., 2017; Seyfi ve ark., 2019). Çalışma alanı ve çevresinde plansız bir turizm yapılmaktadır. Masuleh'de yerel halkın geçim kaynağı genellikle ticaret ve hayvancılıktır (Nazif, 2013).

Şekil 2. Çalışma alanının mimarisi

Araştırma süreci, mevcut durumun belirlenmesi kapsamında doğal, fiziksel, ekonomi/sosyo-kültürel ve yönetim yapısı incelenmiştir (1). Ekoturizm kriterlerin tanımlanmış, doğal yapı ve coğrafi konumu, fiziksel, ekonomik/sosyo-kültürel ve yönetim yapısından oluşan 4 ana kriter ve 20 alt kriter tanımlanmıştır (2). GZFT analizi, çalışma alanının güçlü ve zayıf yönleri ile fırsatlar ve tehditleri listelenmiştir (3). Tüm ana ve alt kriterler EİKY yöntemi ile karşılaştırılmıştır ve önem derecelerine göre sıralanmıştır. Son olarak ekoturizm kriterlerinin önem derecelerine göre ekoturizm stratejilerinin öncelikleri belirlenmiştir (4).

Birinci aşamada Masuleh köyünün ekoturizm kriterlerini yansıtan doğal, fiziksel, ekonomik/sosyo-kültürel ve yönetim yapısı dikkate alınarak mevcut potansiyelleri ve sorunları tespit edilmiştir. İkinci aşamada ekoturizm literatür çalışmaları ve uzman görüşü de dikkate alınarak Masuleh için ekoturizm kriteri oluşturabilecek doğal ve kültürel peyzaj değerleri tespit edilmiş doğal yapı ve coğrafi konumu, fiziksel yapı, ekonomik/sosyo-kültürel yapı ve yönetim yapısı olmak üzere 4 ana ekoturizm kriterleri tespit edilmiştir (Çizelge 1).

Çizelge 1. Masuleh 'nin ekoturizm kriterlerinin saptanması

Masuleh 'nin Ekoturizm Kriterleri	Ana Ekoturizm Kriterleri	Alt Ekoturizm Kriterleri
	Doğal yapı ve coğrafi konum	Konum Ekolojik değerler
	Fiziksel Yapı	Teknik altyapı Mimarî yapı
	Ekonomik ve Sosyo-kültürel yapı	Ekonomik çeşitlilik Sosyal yaşam Kültürel değerler Tarihi ve arkeolojik değerler
	Yönetim Yapı	İdari yapı Mevzuat

Üçüncü aşamada nitel (kalitatif) bir analiz tekniği olan GZFT analizi, Masuleh'nin güçlü ve zayıf yönlerini ortaya koyan içsel faktörleri ile fırsatlar ve tehditleri ortaya koyan dışsal faktörlerinin incelenmesi hedeflenmiştir (Yılmaz ve ark., 2009). GZFT analiz kapsamında belirlenen içsel ve dışsal faktörler, ekoturizmin ana kriterleri altında sınıflandırılmıştır. Bunun sonucunda altısı güçlü, beşi zayıf yön olan, dördü fırsat, beşi tehdit olan toplam 20 alt ekoturizm kriteri belirlenmiştir (Çizelge 2). Ana ekoturizm kriterleri altında çalışma alanı için alt ekoturizm kriterleri GZFT analizi kapsamında değerlendirilmekte ve ekoturizm stratejileri listelenmektedir (Demir ve ark., 2016; Demir ve Atanur, 2019). Subjektif ve kalitatif olan GZFT analizi kapsamında faktörlerinin önem dereceleri objektif ve sayısal olarak belirlenmemektedir. Ancak karar verme sürecinin başarılı bir şekilde gerçekleşmesi için sayısal verilere ihtiyaç duyulmaktadır. Bu nedenle planlama sürecinde GZFT analizi yetersizdir (Yılmaz ve ark., 2009; Demir ve ark., 2016; Demir ve Atanur, 2019). Dolayısı ile bu çalışma kapsamında GZFT faktörlerini sayısallaştırarak önem derecelerini belirlemek için çok kriterli karar verme yöntemi olan En İyi En Kötü yöntemi (EİKY) kullanılmıştır.

Dördüncü aşamada, GZFT analizi ve yeni bilinen çok kriterli karar verme yöntemlerinden biri EİKY ile birlikte entegre edilerek Masuleh'nin ekoturizm markalaşmasına yönelik ekoturizm ana ve alt kriterleri önceliklerine göre sıralanmıştır. Ekoturizm kriterlerini oluşturan GZFT'nin ana ve alt faktörleri içeren 60 Adet anket çalışması konu ile ilgili uzmanlara ve yerel halka düzenlenmiştir. Dr. Jafar Razaee tarafından geliştirilen bu yöntem, vektör tabanlı çok kriterli bir karar verme yöntemidir ve 5 aşamadan oluşmaktadır (Rezaee, 2014). Bu kapsamda belirlenen GZFT ana faktörleri ile tüm ekoturizm kriterleri arasında ikili bir karşılaştırma (1) yapılmaktadır. Katılımcı kendi görüşüne göre kriterlerden en iyi (2) ve en kötü (3) kriteri seçmektedir. Seçilen en iyi ve en kötü kriterleri geriye kalan diğer kriterler ile ayrı ayrı olmak üzere yine ikili karşılaştırılmakta ve önem derecesine göre puan verilmektedir (4). Son olarak da her birinin optimum ağırlıkları elde edilmektedir (5). Katılımcılar tarafında tüm ana ve alt kriterler EİKY ile karşılaştırılmıştır ve önem derecelerine göre sıralanmıştır. Bu yöntem diğer çok kriterli karar verme yöntemlerine nazaran daha tutarlı karşılaştırmalara yol açmakta ve güvenilir sonuçlar elde edilmektedir. Ayrıca sonuçlar diğer çok kriterli karar verme yöntemleri ile entegre edilebilmektedir. EİKY basit bir yöntemdir ve karşılaştırmalar, 1'den 9'a kadar değişen tam sayılarla gerçekleştirilmektedir (Nyimbilive Erden, 2020). Solver Linear adlı EİKY yazılımı ile ikili karşılaştırmaların sonuçları elde edilmiştir. Tutarlılık oranının ise 0.1 in altında olması beklenmektedir (Liang ve ark., 2019).

Çizelge 2.GZFT analizinin ana ve alt ekoturizm kriterleri kapsamında değerlendirilmesi

ANA EKOTURİZM KRİTERLERİ					
	Doğal Yapı ve Coğrafi Konum	Fiziksel Yapı	Ekonomik ve Sosyo-Kültürel Yapı	Yönetim Yapısı	
GZFT ANALİZİ BİLEŞENLERİ	Güçlü Yönler (G)	G1: Bitki örtüsü ve yaban hayatı varlığı G2: Şehir merkezine yakın olması	G3: Yerel ürünlerin ve yerel mimarinin varlığı G4: Yapılarda enerji etkin tasarımların kullanılması	G5: Tarihi ve arkeolojik yapıların ve yolların varlığı G6: Geleneksel kültürün ve turizmin devam etmesi	
	Zayıf Yönler (Z)	Z1: Bitki örtüsünün tahrip edilmesi	Z2: Teknik altyapı eksikliği Z3: Yerel mimariye uygun olmayan yapıların varlığı	Z4: Yetersiz refah ve sağlık hizmetleri	Z5: Turizme yatırım yetersizliği
	Fırsatlar (F)			F1: Yerel konaklamanın olması F2: İş imkanının olması F3: El Sanatların satışa sunulması F4: UNESCO geçici listesinde olması	
	Tehditler (T)			T1: Nüfusun azalması T2: Suç oranının artması	T3: Bütünleşik kentsel yönetim eksikliği T4: Turizm planının eksikliği T5: Arazi fiyatlarının kontrolsüz artması

ALT EKOTURİZM KRİTERLERİ ALT EKOTURİZM KRİTERLERİ

Bulgular

Masuleh'ninekoturizmin markalaşmasına yönelik gerçekleştirilen bu çalışmanın anket sonuçlarına göre katılımcılar, en yüksek öncelikli GZFT grubu olarak “Güçlü Yönler”(0.424), bunu sırasıyla “Fırsatlar” (0.249), “Tehditler” (0.186) ve “Zayıf Yönler” (0.141) takip ettiği belirlenmiştir (Çizelge3). Çıkan sonuca göre Masuleh'in ekoturizm stratejileri belirlenirken “Güçlü Yönler”öncelikle dikkate alınması gerekmektedir. Zayıf yönler en az önemli olan bileşen olarak seçilmiştir. Tüm ekoturizm kriterleri arasında yapılan genel sıralamaya göre “Bitki örtüsü ve yaban hayatı varlığı” (0.1005) ekoturizm markalaşması için en önemli kriter ve “Arazi fiyatlarının kontrolsüz artması” (0.0140) ise genel sıralamada en az önemli olan kriter olarak seçilmiştir.

Çizelge 3. GZFT ve EİKY sonuçlarının öncelik sıralaması

GZFT Analizi Bileşenleri	SWOT'un Öncelik Değerleri	Ekoturizmin Alt Kriterleri	Ekoturizmin Alt Kriterlerinin Öncelik Değerleri	Öncelik Sıralaması
Güçlü yönler (G)	0.424	G1: Bitki örtüsü ve yaban hayatı varlığı	0.1005	1
		G2: Şehir merkezine yakın olması	0.0420	12
		G3: Yerel ürünlerin ve yerel mimarinin varlığı	0.0810	4
		G4: Yapılarda enerji etkin tasarımların kullanılması	0.0458	9
		G5: Tarihi ve arkeolojik yapıların varlığı	0.0856	3
		G6: Geleneksel kültürün ve turizmin devam etmesi	0.0691	6
Zayıf yönler (Z)	0.141	Z1: Bitki örtüsünün tahrip edilmesi	0.0450	10
		Z2: Teknik altyapı eksikliği	0.0176	19
		Z3: Yerel mimariye uygun olmayan yapıların varlığı	0.0275	15
		Z4: Yetersiz refah ve sağlık hizmetleri	0.0235	18
		Z5: Turizme yatırım yetersizliği	0.0274	16
Fırsatlar (F)	0.249	F1: Yerel konaklamanın olması	0.0256	17
		F2: İş imkanının olması	0.0515	8
		F3: El Sanatların satışa sunulması	0.0779	5
		F4: UNESCO geçici listesinde olması	0.0939	2
Tehditler (T)	0.186	T1: Nüfusun azalması	0.0407	13
		T2: Suç oranının artması	0.0562	7
		T3: Bütünleşik kentsel yönetim eksikliği	0.0312	14
		T4: Turizm planının eksikliği	0.0439	11
		T5: Arazi fiyatlarının kontrolsüz artması	0.0140	20

“Güçlü yönler” GZFT grubunda yer alan “Bitki örtüsü ve yaban hayatı varlığı” (0.1005) GZFT faktörü, en önde gelen faktördür, öte yandan “Şehir merkezine yakın olması” (0.0420) GZFT faktörü en az önemli güç olarak belirlenmiştir. “Zayıf Yönler” GZFT grubunda yer alan “Bitki örtüsünün tahrip edilmesi” (0.0450) GZFT faktörü, en önde gelen faktördür, öte yandan “Teknik altyapı eksikliği” (0.0176) GZFT faktörü en az önemli zayıflık olarak belirlenmiştir. “Fırsatlar” GZFT grubunda yer alan “UNESCO geçici listesinde olması” (0.0939) GZFT faktörü, en önde gelen faktördür. “Yerel konaklamanın olması” (0.0256) GZFT faktörü en az önemli fırsat olarak belirlenmiştir. “Tehditler” GZFT grubunda yer alan “suç oranının artması” (0.0562) GZFT faktörü, en önde gelen faktördür ve “kontrolsüz arazi fiyatları artması” (0.0140) GZFT faktörü en az zarar verici tehdit olarak belirlenmiştir.

Tartışma

Masuleh doğal alanları, kendine özgü yerel mimarisi ve köklü tarihi ile ekoturizm kriterleri açısından önemli doğal ve kültürel peyzaj kaynak değerlerine sahiptir. Dolayısı ile ekoturizm, bu kaynakların sürdürülebilir kullanımı ve yerel kalkınmanın sağlanmasında uygun bir plan kararıdır. Bu kapsamda sahip olduğu ekoturizm kriterlerinden yola çıkılarak bu çalışma kapsamında Masuleh’de ekoturizmi geliştirmek ve yönetmek için ekoturizm stratejileri yaklaşımları geliştirilmiş ve her bir stratejinin önceliklerinin belirlendiği bir yönetsel çerçeve oluşturulmuştur.

Ekoturizm ile ilgili yapılan çalışmalarda, ekolojik, coğrafik, kültürel, sosyo-ekonomik ve korunan peyzaj değerlerine sahip alanlarda GZFT analizinin uygulandığı ve ekoturizm potansiyelin belirlendiği birçok ekoturizm araştırması bulunmaktadır. Ulusal ve uluslararası ölçeklerde özellikle korunan doğal ve kültürel miras alanlarında gerçekleştirilmiştir. Hosseinalizadeh ve ark., (2018), Murtini ve ark., (2018), Bozkurt (2019), Çelik (2020), Rezagama ve ark., (2021) araştırmalarında kendi çalışma alanlarına yönelik ekoturizm stratejilerini geliştirmek için subjektif bir yöntem olan GZFT analizini kullanılmıştır. Ancak bu nesnel olan ve araştırmacının öngörüsüne dayanan bu analiz ekoturizm stratejilerinin geliştirilmesi için yetersiz kalmıştır. Benzer şekilde Kakoei et al. (2012), Nasehi et al. (2017), Isfahani (2017) araştırmalarında Masouleh'in mimari yapısı inceleyerek subjektif bir yöntem olan SWOT analizi ile değerlendirilmiş ve kırsal turizm potansiyelini incelemişlerdir. Ancak bu çalışmalarda, Masouleh'in kendine özgü ekolojik yapısı, kültürel yapısı ve özellikle tarihi miras değerleri dikkate alınmamıştır. Bu kapsamda çalışma alanının içsel ve dışsal özellikleri yansıtan GZFT analizi ile yeni bilinen çok kriterli karar verme yöntemlerinden biri olan EİKY entegre eden bir yöntem geliştirilmiştir. Böylece sözel ve öznel-subjektif olan GZFT analizi kapsamında değerlendirilen ekoturizm kriterleri, EİKY ile sayılaştırılarak nesnel hale dönüştürülmüş ve subjektif bir yaklaşım kazandırılmıştır.

Pandemi nedeni ile turistlere yapılamayan ancak uzman ve yerel halk ile yapılan anket çalışmalarına dayanan bu bütünlük yöntemi kapsamında çalışma alanında tespit edilen ekoturizm kriterleri önceliklerine göre sıralanmış ve buna göre Masuleh'de ekoturizm markalaşmasına yönelik olarak öncelikli ele alınması gereken ekoturizm stratejileri belirlenmiştir. Dolayısıyla bu çalışmanın amaç ve yönteminde yer alan tüm aşamalar gelecekte ekoturizme yönelik yapılacak olan çalışmalara örnek oluşturabilir. Masuleh'in özellikle yerel mimarisi ve kendine özgün doğal ile kültürel peyzaj kaynaklarını dikkate alan bu yöntemin sonuçları 0.08 (0.1'in altında) oran ile kabul edilebilir bir tutarlığa sahip olduğu da tespit edilmiştir.

Masuleh'in ekoturizm potansiyeli ile ilgili çalışmalar kantitatif çalışmalar olup oldukça azdır. Nazif (2013), tarafından gerçekleştirilen ve nitel araştırma yöntemine sahip ekoturizm çalışması ile Masuleh üzerinde oluşabilecek olumlu ve olumsuz etkiler ortaya konmuştur. Yapılan bu çalışma kapsamında halkın temel ekonomik kaynağının turizm olduğu tespit edilmiştir. Nasehi ve ark., (2017), ise çalışmada sadece GZFT analizi kullanarak turizme yönelik stratejiler ve çözümler geliştirmişlerdir. Subjektif olan ve çalışma alanı ile ilgili sözel bilgiler sunan GZFT analizinin tüm ana ve alt kriterlerinin objektif olarak değerlendirilebilmesi için sayılaştırılması gerekmektedir. Bu bağlamda 2015 yılında geliştirilen ve popülerliği artan EİKY metodu kullanılmıştır. Karar verme aşamasında sözel verilerin yanı sıra sayısal verilerin varlığı ekoturizm planlaması süresince GZFT analizinin en etkin şekilde kullanılmasını sağlamaktadır. Anket sonuçlarına göre, güçlü yönler ve fırsatlar en önemli kriterler olarak seçtikleri ve dolayısıyla ile Masuleh' nin güçlü yönlerini ve fırsatlarını oluşturan konulara öncelikli önem verilmesi gerektiği ortaya çıkmıştır.

Sonuçlara göre, güçlü kriterlerden 'Bitki örtüsü ve yaban hayatı varlığı' (G1), 'Tarihi ve arkeolojik yapıların varlığı' (G5) ve 'Yerel ürünlerin ve yerel mimarinin varlığı' (G3) sırasıyla en önemli kriterler olarak seçilmiştir. Bu sonuçlar, yerel halkın hassas peyzaj ve kültürel değerlerinin öneminin farkında olduklarını göstermektedir. Bu nedenle, bu üç kriteri ekoturizm stratejilerinin geliştirilmesi kapsamında öncelik olarak ele almak, çalışma

alanının kendine özgü peyzaj değerlerini koruyabilmesine ve ayrıca yerel halkın istihdamının ve sosyo-ekonomik refahının artırılmasına katkı sağlayabilir.

Masuleh çeşitli doğal ve kültürel peyzaj değerlerine sahip olmasına rağmen turizmi ile ilgili stratejik gelişmelerin eksikliği yörede sürdürülebilir olmayan turizmin gelişmesine ve dolayısı ile turizme kaynak oluşturan peyzaj değerlerinin tahrip olmasına sebep olmuştur. Bu yüzden turizm sektörün çalışma alanında sürdürülebilir bir şekilde gelişimi için ekoturizm potansiyeli ortaya çıkaran kriterlerin belirlenmesi ve bu kriterlere yönelik stratejilerin uygulanması ve kontrolünü sağlayan yerel halk ve paydaşların görüşlerini önemseyen ve yerel yönetimlerin de yer aldığı disiplinler arası bir yönetim organizasyonuna ihtiyaç duyulmaktadır.

Sonuç ve Öneriler

Sorumlu bir turizm olan ekoturizm, ekolojik kültürel peyzaj kaynaklarına saygılı bir sürdürülebilir turizmdir. Dolayısı ile araştırma kapsamında çalışma alanında ekoturizmin markalaşmasına yönelik stratejilerin geliştirilmesi Masuleh' in ekolojik ve kültürel bütünlüğünün sağlanmasında oldukça önemlidir. Fırsat kriterleri içerisinde UNESCO geçici listesinde olması (F4) en önemli olan kriter seçilmiştir ancak çalışma alanında bütünlük bir kentsel yönetimin olmayışı, turizm planının eksikliği ve yerel mimariye uygun olmayan yapıların ve yapısal donatıların varlığı UNESCO' nun kesin listesine girmesini engelleyen önemli olumsuzlardır. Dolayısı ile bu olumsuzlukları fırsata dönüştüren uygun ekoturizm stratejilerinin geliştirilmesinde fayda vardır. Suç oranının artması (T2) en önemli tehdit olarak seçilmiştir ve bu kapsamda gerekli güvenlik önlemleri alınarak Masuleh' in güvenliğinin sağlanması gerekmektedir. Bütün kriterler arasında, zayıf yönler en düşük sırada seçilmiştir. Zayıf kriterlerden 'Bitki örtüsünün tahrip edilmesi (Z1)' en yüksek önceliğe sahip olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuç önemli bir doğal kaynak değer olan bitki örtüsüne gereken önemin verilmediğini ve dolayısı ile turistler ve yerel halka ilgili kamu kurum ve kuruluşların bu doğal kaynakların korunmasına yönelik uygun mevzuat ve düzenlemeler geliştirmeleri gerekmektedir. Masuleh'de turizme yönelik iş imkanı olmasına rağmen nüfusun giderek azalması önemli bir tehdit oluşturmaktadır ve bu turizm faaliyetlerinin etkin bir şekilde yapılmadığını göstermektedir. Yerel halkın yüksek katılım sağlayabileceği uygun ekoturizm faaliyetlerinin gerçekleşmesi yerel halka alternatif gelir kaynakları oluşturacak ve böylece genç nüfusun göç etmesinin önüne geçilebilecektir. Bu kapsamda yerel halkın ve gelen ziyaretçilerin de ekoturizm konusunda bilinçlendirilmesi, uygun bir yönetim organizasyonunun kurulması ve ziyaretçi yönetiminin sağlanması Masuleh'deki birçok zayıf yönleri güçlendirecek ve tehditleri fırsata dönüştürebilecektir.

Bu araştırmanın yapılan diğer ekoturizm araştırmalarla temel farkı yeni bilinen bir yöntem olan EİKY kullanılması ve GZFT ana ve alt kriterlerinin önem derecelerinin sayısal olarak tespit edilmesidir. Sonuç olarak ekoturizm potansiyeli taşıyan alanların doğal ve kültürel kaynak değerlerinin koruyan ve çalışma alanının sürdürülebilir kalkınmasına fırsat sunan bu çalışmanın yöntem ve çıktıları, gelecekte yapılacak olan araştırmalara yol gösterebilir. İran ve benzeri ülkelerde ekoturizm stratejilerinin sağlıklı gelişmesine yönelik bir örnek teşkil edebilir.

Teşekkür

Makale araştırma ve yayın etiğine uygun olarak hazırlanmıştır. Yapılan bu çalışma, 2021-16 toplantı numaralı, 29-12-2021 tarihli, E-69707128-050.99-41522 sayılı etik kurul izni almıştır. Makalede 1. Yazar % 55, 2. Yazar % 45 katkıda bulunmuştur. Herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Kaynakça

- Amini, E. 2019. A Comparison Study of Vernacular Settlements in Iran; Case of Masouleh and Abyaneh Villages, M.Sc. THESIS, Istanbul Technical University, Graduate School of Science Engineering and Technology.
- Ankaya, F. Ü., Yazıcı, K., Balık, G. & Aslan, B. G. 2018. Dünyada ve Türkiye’de Ekoturizm, Sosyal-Kültürel ve Ekonomik Katkıları, *Ulusal Çevre Bilimleri Araştırma Dergisi*, Sayı 1(2): 69-72.
- Baykal, D., Çimen, H. 2015. Sürdürülebilir Turizm ve Eko-turizm Sertifikaları, Doğu Karadeniz Bölgesi Sürdürülebilir Turizm Kongresi Bildiriler Kitabı, Gümüşhane Üniversitesi Yayınları ,s. 11.
- Bozkurt, S.G. 2019. Gürün ilçesinin ekoturizm potansiyelinin incelenmesi, *Iğdır Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 9(4): 2255-2265, 2019.
- Çelik, S. 2020. Kilis İli’nin Ekoturizm Potansiyeli Açısından Değerlendirilmesi ve Planlamaya Yönelik Öneriler, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 13(70).
- Demir, S., Atanur, G. S. 2019. Ecotourism Strategy with Multi-Criteria Decision Making in Iznik, *International Journal of Landscape Architecture Research*, 3(2): 47-54.
- Demir, S., Tuncay, H. E., & Akgun, A. A. G. 2016. Quantitative SWOT Analysis for Prioritizing Ecotourism-planning Decisions in Protected Areas: Igneadacase, *International Journal of Sustainable Development & World Ecology*, 23:5, 456-468.
- Elkaftangui, M., Elnokaly, A., Awad, Y., & Elseragy, A. 2015. Demystifying Cultural and Ecotourism in the Vernacular Architecture of Siwa Oasis, Egypt, Thai Society of Higher Education Institutes on Environment, 17 - 19 June 2015, Bangkok, Thailand.
- Farahani, H. Z., Musa, G. 2008. Residents’ Attitudes and Perception Towards Tourism Development: A Case Study of Masouleh, Iran. *Tourism Management* 29 (2008) 1233–1236.
- Hosseinalizadeh, S., Jabbari, S., & Haghlesan, M. 2018. Assessment of Ecotourism from the Perspective of the Sustainable Development Based on SWOT Model (Case: Azerbaijan Region of Iran), *European Journal of Sustainable Development* (2018), 7, 1, 163-174.
- Isfahani, A. M. 2017. Examining the Concept of Belongingness to Place and its Effective Factors: A Case Study of Masouleh Village. *Revista QUID (Special Issue)*, 2010-2021.
- Isfahani, A. M. 2017. Examining The Concept of Belongingness to Place and Its Effective Factors: A Case Study of Masouleh Village. *Revista QUID (Special Issue)*, 2010-2021.

- Kakouei, M., Kakouei, M., Suberamanian, K., Kahn, S. M., Jahangirzadeh, A., & Akib, S. 2012. Masouleh: A City; A History, *International Journal of Humanities and Social Sciences*, Vol:6, No:11.
- Kakouei, M., Kakouei, M., Suberamanian, K., Kahn, S. M., Jahangirzadeh, A., Akib, S. 2012. Masouleh: A City; A History, *International Journal of Humanities and Social Sciences*, 6(11), 2843-2848.
- Kızıllırmak, İ., Kaya, F., Yıldız, S., & Kurtulay, Z. 2017. Yerel Paydaşların Ekoturizme Yönelik Yaklaşımları: Erzincan Destinasyonu Örneği, *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, ÖS-IV: 189-202 .
- KUTER, N., ÜNAL, H. E. 2009. Sürdürülebilirlik Kapsamında Ekoturizmin Çevresel, Ekonomik ve Sosyo-Kültürel Etkileri, *Kastamonu Üni., Orman Fakültesi Dergisi*, 9 (2): 146-156.
- Liang, F., Brunelli, M., & Rezaei, J. 2019. Consistency Issues in The Best Worst Method: Measurements and Thresholds, *Omega* 96 (2020) 102175.
- Murtini, S., Sumarmi., Astina, I.K., & Hari Utomo, D. 2018. SWOT Analysis for the Development Strategy of Mangrove Ecotourism in Wonorejo, Indonesia, *Mediterranean Journal of Social Sciences*, Vol 9 No 5, September 2018.
- Nasehi, S., Allahyari, H., & Zebardast, L. 2017. Assessment of Rural Tourism Using SWOT Analysis (Case Study: Masouleh village, Gilan, Iran). *International Journal of Engineering Research And Advanced Technology (IJERAT)*, ISSN:2454-6135, [Volume. 03 Issue.5, May– 2017].
- Nasehi, S., Allahyari, H., Zebardast, L. 2017. Assessment of rural tourism using SWOT analysis (Case Study: Masouleh village, Gilan, Iran). *International Journal of Engineering Research and Advanced Technology (IJERAT)*, 3(5), 8-21.
- Nazif, F. 2013. The Impacts of Rural Area Development on Ecotourism: Evidence from Masouleh, M.Sc. THESIS, Eastern Mediterranean University, Tourism Management.
- Nyimbili, P. H., Erden, T. 2020. Comparative Evaluation of GIS-based Best–Worst Method (BWM) for Emergency Facility Planning: Perspectives From Two Decision-Maker Groups, *Natural Hazards* (2021) 105:1031–1067.
- Özhancı, E. & Yılmaz, H. 2018. Sensitivity Analysis in Landscape Ecological Planning; the Sample of Bayburt *Bursa Uludağ Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 32 (2) , 77-98.
- Pratheep, P. S. 2013. Sustainable Architecture and Tourism Management, *International Journal for Environmental Rehabilitation and Conservation*, Volume IV No. 2 2013 [38 – 49].
- Reza, E. 2011. Identification of Staircase House Type in Rural Architecture of Iran: Masouleh and Abyaneh Settlements, M.Sc. THESIS, Eastern Mediterranean University, Architecture.
- Rezaei, J. 2014. Best-worst Multi-criteria Decision-making Method, *Omega* 53 (2015) 49–57.
- Rezagama, A., Setyati, W.A., Agustini, T.W., Sunaryo., S.A., Deswanto, E., ve Budiati, I.M. 2021. Approaching SWOT Analysis to Develop Strategies of Marine- Ecotourism in Bedono Village, Sayung, Demak, *IOP Conf. Series: Earth and Environmental Science* 750 (2021) 012059.
- SCI (2016). Statistical Center of Iran. <https://www.amar.org.ir/> (Erişim tarihi: 30.10.2021)

- Seyfi, S., Hall, C. M., & Fagnoni, E. 2019. Managing World Heritage Site stakeholders: A Grounded Theory Paradigm Model Approach, *Journal of Heritage Tourism*, 14:4, 308-324.
- TIES (2015). Description and Ecotourism Principles. <https://ecotourism.org/what-is-ecotourism/> (Erişim tarihi: 30.10.2021)
- Vukadinovic, I. 2011. Architecture in Tourism-Case of Copenhagen-Visitors' Perspective. Master Thesis, Lunds University, Helsingborg.
- Yılmaz, E., Coşgun, U., Koçak, Z., Ay, Z., & Orhan, K. 2009. Katılımcı Yaklaşımla Ekoturizm Stratejilerinin Belirlenmesi ve Önceliklendirilmesi: Cehennemdere Vadisi ve Köprülü Kanyon Milli Parkı Örnekleri, Çevre ve Orman Bakanlığı Yayın No: 386 DOA Yayın No: 51.
- Zencirkıran, M., Eraslan, E., Çetiner, S., Görür, A., Tanrıverdi, D. & Çelik, B. H. 2017. Ballıkayalar ve Beşkayalar (Kocaeli) Tabiat Parkları Peyzaj ve Rekreasyon Değerleri Üzerine Bir Araştırma. *Uludağ Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 31 (2), 157-175.

